

GODIŠNJAK

za poetička i hermeneutička istraživanja

PH₁

Beograd, 1997.

Aleksandar Jerkov

IMANENTNA POETIKA

Određenje imanentne poetike i njen odnos prema drugim poetičkim istraživanjima. Osnovne crte razvoja interesovanja za imanentnu poetiku. Dovršavanje jedne paradigme u teoriji književnosti: implicitni autor – implicitni čitalac – implicitna poetika. Poetološka književnost, svrha i smisao tumačenja imanentne poetike.

Plan piščev – želi li se on dokučiti – moguće je razabrati jedino u planu celoga dela.

Monteskje

Šta je imanentna poetika vidi se najbolje u tome što njeno proučavanje mora uzeti u obzir vrednost i mesto književnog dela u istoriji književnosti. Vidovi imanentne poetike, koji otkrivaju poetički smisao reflektovan u samom književnom delu, neodvojivi su od celine umetničkog ostvarenja. Drugim rečima, od vrednosti dela zavisi i značaj njegove imanentne poetike. Imanentna poetika obuhvata eksplicitne i implicitne poetičke aspekte dela, poetičke iskaze i poetičke figure, a osnovni cilj hermeneutičke strategije koju ona zahteva jeste da se pokaže kako se književna vrednost romana vidi sa stanovišta imanentne poetike.

Odsustvo umetničkih vrednosti poništava značaj poetičkih iskaza u nekom književnom delu, dok upravo ukupna književna vrednost jednog dela obezbeđuje značaj vidovima imanentne poetike u njemu. Nije beznačajno da li je poetička refleksija u osnovi imanentne poetike nekog romana uverljiva, ili ne, da li je reč o poetičkoj imaginaciji prvoga reda ili o odjeku nekog opšteg razumevanja

umetnosti, možda nekog trivijalnog ili pomodnog mišljenja o književnosti kakva se neprestano smenjuju i nadmeću na javnoj sceni savremenih društava. Imanentna poetika otkriva sliku koju delo samo o sebi stvara, te ukoliko delo nije onakvo kakvim se poetički predstavlja, mala je korist od njegove imanentne poetike. Stoga i najubedljiviji poetički iskazi i poetičke figure zavise od podrške koju im pruža umetnička celina. Najvrednijim ostvarenjima svojstvena je saglasnost umetničkih vrednosti dela i njihovog poetičkog otiska u tekstu. Mera uspelosti istraživanja vidova imanentne poetike nije određena samo time da se utvrdi kako se, recimo, u nekom romanu razotkriva poetika i kako taj roman sam sebe poetički tumači. Pravo pitanje je kako se književna vrednost i smisao romaneskne celine vide iz one perspektive koja se u samom delu poetički uspostavlja – iz perspektive imanentne poetike.

Istraživanje različitih vidova imanentne poetike zato ne može da se ograniči na jedan izdvojen problem kao što su poetički iskazi u pripovednom tekstu. Nije dovoljno da se izdvoje i tumače samo delovi teksta koji imaju poetički značaj, treba pokazati kakav je odnos poetičkog „sloja“ prema celini umetničkog dela. Otuda vidovi imanente poetike ne predstavljaju zaseban, samostalan ili od celine izolovan aspekt književnog teksta.

Ukoliko se pitanja poetike ne svedu na tehniku analize, ili književnoteorijsko i književnoistorijsko prepoznavanje opštih stavova, ona vode ka temeljnim saznanjima o stvaralačkim sposobnostima i oblicima samorazumevanja, o kulturnoistorijskom pamćenju, viđenju sudbine i života uopšte. Drugim rečima, ona su neka vrsta poetičke prečice ka svemu onome što predstavlja osnovu estetičkog i spoznajnog interesa koji pokreće samo čitanje književnih dela.

Istraživanje imanentne poetike se razlikuje i od uobičajenih metoda književne kritike. Svako tumačenje, naime, projektuje određeno znanje o književnosti na književno delo.¹ No svako znanje je u

¹ Metodološke probleme koji iz toga proističu posebno je u svojim studijama isticao Milivoj Solar. Uporedi Milivoj Solar: *Književna kritika i filozofija knji-*

izvesnom smislu reći spoljašnje u odnosu na delo. Razlikovanje spoljašnjeg pristupa i unutrašnjeg proučavanja, međutim, danas se smatra opšteprihvaćenom pretpostavkom savremenog kritičkog mišljenja. U metodološkom pogledu, ovo pitanje je rešeno u prvoj polovini ovoga veka i može se smatrati osnovom na kojoj je izrasla savremena kritika. Pa ipak, ako se ideja spoljašnjeg pristupa shvati dosledno kao primena znanja koje potiče izvan književnog dela, a ne samo kao metodološka kvalifikacija biografizma, sociologizma, psihologizma i sl., onda će sve što u samom književnom delu nije utemeljeno ostati spoljašnje u odnosu na njega.¹ Ukoliko, međutim, u samome delu pronađemo otisak poetičkih pitanja, onda je to poetičko samorazumevanje od posebnog značaja jer bez obzira na autorove stavove izrečene na drugim mestima, ili kritičke pristupe koji svoj metodološki legitimitet zasnivaju izvan samoga dela, tumačenje zadržava unutrašnji status. Tako se javlja specifičan odnos imanentnog pristupa i imanentne poetike u proučavanju književnosti. Sa razlogom bi se moglo reći kako je imanentna poetika najbliža idealu misli o književnosti dvadesetog veka – imanentnom studiju književnih dela.

Istorija misli o književnosti, na koju se moramo posebno osvrnuti, nije nimalo jednostavna i ne predstavlja neki pouzdan hod ka jednom, sveobuhvatnom i zauvek datom idealu proučavanja književnosti. Štaviše, već i samo malo ozbiljnije razmišljanje pokazuje

ževnosti, Zagreb, Školska knjiga, 1976; *Uvod u filozofiju književnosti*, Zagreb, Liber, 1978; *Filozofija književnosti*, Zagreb, Liber, 1985.

¹ U svojoj prodornoj analizi aporije odnosa spoljašnjeg i unutrašnjeg pristupa Erik Hirš navodi primer razumevanja koje treba da pokaže kako je u književnom delu ostvaren princip ironije. Hirš, međutim, upozorava da pojam ironije ostaje nešto što je određeno izvan samog književnog dela. Isto važi i za pojam strukture, mita, tekstualnosti, i dr. Stoga je stroga podela spoljašnje/unutrašnje teško održiva, a istraživanje imanentne poetike ističe svoju kandidaturu da najbolje zadovolji zahteve imanentnog proučavanja književnosti. Vidi Erik Hirš: „Povlašćena mjerila u vrednovanju“, u *SAVREMENA ANGLO-AMERIČKA KNJIŽEVNA KRITIKA*, priredio Aleksandar Jerkov, *Književna kritika*, 1982/2, prev. Alida Matić, str.58.

kako su ciljevi tumačenja književnosti uvek istorijski određeni i ograničeni. Ni ideali misli o književnosti ovoga veka, prema tome, ne mogu biti večni i nepromenljivi, ali se tumačenje književnosti ne može oslanjati na futurizam i neutemeljene društvene procene. Dok se potrebe u tumačenju književnosti ne promene, preostaje samo istorija koju poznajemo i savremeni trenutak misli o književnosti, ma koliko on bio složen i neizvesan.

U proučavanju književnosti zapadne kulture, sve od vremena njenog nastanka u antičkoj Grčkoj, mogu se pratiti dve tradicije koje se često mešaju, kaže u uvodu *Poetike zapada* Ljubomir Doležal.¹ U ovoj istoriji poetike, koja se razlikuje od drugih novijih istorija kritičke misli,² Doležal jednu tradiciju određuje kao kritiku, drugu kao poetiku. Kritika je za Doležala aksiološka delatnost koja procenjuje vrednost književnog dela i uključuje ga u sistem neke kulture ili isključuje iz njega, za razliku od poetike kao saznanje delatnosti koja sakuplja znanja o književnosti i uključuje ih u širi sistem znanja stečenog u humanističkim, društvenim naukama. Doležalov opis odnosa kritike i poetike, međutim, odgovara uobičajenom razlikovanju kritike i teorije književnosti.³ Zašto je teorija književnosti zamenjena poetikom? Najbolji odgovor pruža sam Doležal podsećajući da je viđenje književnosti kao strukture – staro koliko i proučavanje književnosti u tradiciji Zapada – prva osnovna tema poetike.⁴ Glavni tok istorije poetike za Doležala je prelaz od logičkog, preko morfološkog, do semiotičkog stadijuma istraživanja poe-

1 Vidi „Predgovor“ u Ljubomir Doležal: *Poetike zapada. Poglavlja iz istraživačke tradicije*, Sarajevo, Svjetlost, 1991, prev. Radmila Popović.

2 Uporedi Harry Blamires: *A History of Literary Criticism*, London, Macmillan, 1991; Peter V. Zima: *Literarische Ästhetik. Methoden und Modelle der Literaturwissenschaft*, Tübingen, Francke Verlag, 1991.

3 Vidi poglavlje „Književna teorija, kritika i istorija“ u Rene Velek: *Kritički pojmovi*, Beograd, Vuk Karadžić, 1966, prev. Aleksandar I. Spasić i Slobodan Đorđević.

4 Nav. delo, str. 14.

tike.¹ Doležal je zato pitanju strukture dao prvenstvo u odnosu na preostala osnovna pitanja istorije poetike – a to su, po njegovom mišljenju, pitanja odnosa književnosti i stvarnosti, odnosa književnosti i jezika, i pesničkog stvaralaštva.

U uvodu *Strukturalističke poetike* Džonatan Kaler takođe programski sažima razliku kritike i poetike. Dok kritika otkriva ili pripisuje nova značenja, poetika teži da utvrdi uslove značenja, kaže Kaler.² Nakon *Strukturalističke poetike* Kaler se pitanju zasnivanja poetike vratio tekstem „U traganju za znacima“, po kome će dati naziv svojoj narednoj knjizi teorijskih ogleda.³ „Neophodno je“, kaže Kaler, „povlačiti razliku između vrste interpretativne kritike (...) koja interpretira pojedinačna dela kao iskaze o označavanju i ove semiotike književnosti koja ne interpretira delo već nastoji da otkrije konvencije koje značenje čine mogućim.“ Po Kalerovom mišljenju, iz toga sledi zadatak da se razvije „poetika koja će prema književnosti stajati onako kao što lingvistika stoji prema jeziku“.⁴ Rezultat ovakve semiotičke aktivnosti, kojoj je neophodna i funkcija

1 Isto, str.15.

2 Nauka o književnosti, pisao je Rolan Bart u svom polemičkom i programskom odgovoru Rejmonu Pikaru, „neće moći da nameće delu jedan smisao i da u njegovo ime odbacuje sve druge“. Ta nauka o književnosti „neće moći da bude nauka o sadržinama (...) već nauka o uslovima u kojima se nalazi sadržina, to jest, o formama“. Iako nauci o književnosti još uvek ostavlja pitanje polivalentnosti simbola, „očigledno, njen model biće lingvistički“, kaže Bart. Oba ova stava ostaće programske tvrdnje strukturalizma i semiotike tokom naredne dve decenije. Vidi odeljak „Nauka o književnosti“ iz dela *Kritika i istina* u Rolan Bart: *Književnost, mitologija, semiologija*, Beograd, Nolit, 1979, preveo Ivan Čolović, str. 200.

3 Jonathan Culler: *The Pursuit of Signs. Semiotics, Literature, Deconstruction*, London, Routledge & Kegan Paul, 1981.

4 Džonatan Kaler: „U traganju za zanicima“, *Delo*, 1979/4, prev. Milica Mint, str. 113. Uporedi kritiku lingvistike kao modela društvenih nauka u Paul Ricoeur: *The Conflict of Interpretations. Essays in Hermeneutics*, Evanston, Northwestern University Press, 1974. [*Le Conflict des interprétations: Essais d'herméneutique*, 1969]

čitaoca, jeste da se „učini eksplicitnim implicitno saznanje koje omogućava da znaci imaju značenje“, zaključuje Kaler.¹

Za razumevanje odnosa poetike i tumačenja književnog dela od koristi je podsetiti i na programsku razmatranja Cvetana Todorova iz njegove *Poetike*.² Todorov pre svega razlikuje tumačenje i nauku. Ideal tumačenja je, kaže Todorov, „učiniti da sam tekst govori“, a njegova najveća teškoća i ograničenje je to što može da dosegne jedan smisao teksta, ne i njegov apsolutni smisao.³ Naukom

1 Isto, str. 115. Kaler završava tekst kritikom ovakvog pristupa i upućuje na dekonstrukciju, na Derridu i Pola de Mana, premda bi se po njegovom uzdržanom tonu reklo da na promenu metodološke perspektive u to vreme pristaje nevoljno, samo zato što uviđa njenu nužnost. Na neophodnost nove perspektive u interpretaciji književnog dela upućuje i njegov tekst „S onu stranu interpretacije“ koji će uključiti u navedenu zbirku ogleđa. Pokazujući neodrživost nove kritike i do kakvih krajnjih konsekvenci dovodi tzv. unutrašnji pristup književnosti, Kaler ističe potrebu da se obnovi istorijski osvešćena interpretacija književnog dela. To nije obnova istorijskog pristupa književnosti, već uvod u pitanja istorijske uslovljenosti diskursa i njegove unutrašnje protivrečnosti, pitanja logocentrizma i metafizike, dakle uvod u pitanja dekonstrukcije. (Vidi Džonatan Kaler: „Izvan interpretacije: izgledi savremene kritike“, *Delo*, 1978/3, prev. Milica Mint, str. 1-14.) Često se previđa da osnovna pretpostavka semiotike nužno dovodi do ovakvih posledica. Upravo iz perspektive istraživanja uslova značenja neophodna je kritika samog istraživanja, odnosno njegovih rezultata i načina njihovog saopštavanja. Ukoliko se semiotici postavi pitanje koji su uslovi značenja u semiotici, moraju se kritički preispitati osnove na kojima se razvijaju nauka, semiotika i poetika, tj. prećutana pravila njihovog diskursa. To sledi i iz Rikerove primedbe da „strukturalna misao ostaje misao koja ne promišlja samu sebe“. (Paul Ricoeur: *The Conflict of Interpretations*, nav. delo, str. 51.) Kalerov pomalo uzdržan ton iščezao je u njegovoj narednoj studiji *O dekonstrukciji*. U ovoj knjizi, međutim, poetika više nema neku značajniju ulogu. (Vidi Jonathan Culler: *On Deconstruction. Theory and Criticism after Structuralism*, Ithaca, Cornell University Press, 1982.)

2 Cvetan Todorov: *Poetika*, Beograd, Filip Višnjić, 1986, preveli Branko Jelić i Miloš Konstantinović.

3 Isto, str. 8. Kao osnovni razlog za postojanje kritike Fraj je isticao to što „kritika umije govoriti“, za razliku od samoga dela i estetskog doživljaja. (Northrop Frye: *Anatomija kritike. Četiri eseja*, Zagreb, Naprijed, 1979, prev. Giga Gračan, str. 15. i 40.) Kada bi kritika govorila samo ono što bi delo samo o sebi reklo da „ume da govori“, onda ona ne bi mogla da sačuva izvesnu samostalnost, koju Fraj priznaje. Tako se javljala svojevrsan paradoks da ukoliko kritika ima ikakvu

upravlja ideal tačnosti razvijen po modelu objektivnog opisa, pa za razliku od tumačenja, naučna kritika treba da pruži pouzdan opis književnog dela. Poetika, nastavlja Todorov, dolazi da naruši takav odnos tumačenja i nauke. „Nasuprot onome čemu teži tumačenje pojedinačno uzetih dela, poetika ne nastoji da im odredi smisao, nego teži saznavanju opštih zakona koji upravljaju stvaranjem svakog dela,“ kaže Todorov.¹ Ali za razliku od onoga što čine druge nauke primenjene na književnost, kao što su psihologija ili sociologija, „ona nastoji da te zakone otkrije u samoj književnosti“. Zbog toga, zaključuje Todorov, „poetika predstavlja u isti mah apstraktan i unutrašnji pristup književnosti“. Poetika je, dodaje Todorov, zao-kupljena „mogućnom književnošću“, apstraktnim svojstvom koje književnost čini osobenom – literarnošću.² Između poetike i kritike, pisao je Todorov nešto ranije u jednom ogledu o Žeraru Ženetu i Žanu Koenu, ne postoji nikakav zid koji ih deli upravo zato što i poetika, bez obzira na opštost „poetičnosti“ i „literarnosti“ koje istražuje, ostaje na poziciji unutrašnjeg studiranja književnosti.³

Poetika, prema tome, ima oba svojstva koja su za istraživanje književnosti odlučujuća. Ona je opšta i apstraktna, ali u isto vreme

samostalnost, onda ona mora govoriti i nešto različito od onoga što bi samo delo saopštavalo da „ume da govori“. Jasno je da aporija koreni u ideji „nemog“ dela. Književno delo, međutim, „ume da govori“, ali ono ne govori jezikom kritike. Ukoliko progovori na kritički način, sve postaje izuzetno komplikovano, a upravo takav „govor“ književnog dela je jedan od oblika ispoljavanja imanentne poetike.

1 Isto, str.11.

2 Isto. Todorov se time vraća na perspektivu istraživanja uslova značenja. Odmah zatim on podseća da se po uzoru na Valerija pod poetikom može shvatiti sveskoliko jezičko stvaralaštvo, čime se pojam poetike bitno proširuje. Uporedi „O tumačenju poetike na Koleč de Fransu“ u Pol Valeri: *Pesničko iskustvo*, Beograd, Prosveta, 1980, str. 357. O odnosu „pojetike“ i „eurolgije“ kao opšte teorije stvaralaštva vidi ogled „Dva imena za teoriju stvaralaštva“ Ive Tartalje u *UPOREDNA ISTRAŽIVANJA* 3, urednik dr Mirjana Dmdarski, Beograd, Institut za književnost i umetnost, 1991, str. 213-219.

3 Vidi poglavlje „Poetika i kritika“ u Tzvetan Todorov: *The Poetics of Prose*, Ithaca, Cornell University Press, 1977, translated from the French by Richard Howard. [*La Poétique de la prose*, 1971]

imanentna književnosti. Poetika je imanentno istraživanje književnih dela, ali ta imanencija nije određena jednim književnim delom, kao što je to slučaj sa imanentnom kritikom. „Svaka epoha književne istorije ima i svoju poetiku, sopstvene zakone književnog stvaranja“, piše Dimitrije Bogdanović u uvodu za Lihačovljevu *Poetiku stare ruske književnosti*. „Samo dok je u jednoj eposi ta poetika tako reći teorijski svesna same sebe, dotle u drugoj eposi takve svesti nema pa se poetski sistem mora otkrivati egzaktnim proučavanjem samoga književnog stvaranja, mora se rekonstruisati – otkrivanjem veza i uslova, značenja i opštih ciljeva književnog stvaranja u samim književnim oblicima, u samoj realizaciji“, misli Bogdanović. Za Bogdanovića je „srednji vek jedna takva epoha“ i utoliko je značajnije Lihačovljevo istraživanje poetičkog sistema srednjovekovne književnosti.¹ Idući Lihačovljevim tragom, Sergej Averincev u *Poetici ranovizantijske književnosti* razlikuje poetiku kao „naučnu teoriju“ ili „sistem uputstava za stvaranje“ kakav potiče od Aristotela, i „sistem radnih načela nekog autora, literarne škole ili cele književne epohe“, a takav sistem je „postojao hiljadama godina pre Aristotela, kao što su gramatičke strukture jezika postojale hiljadama godina pre stvaranja gramatičke nauke“. Zato je predmet njegove knjige poetika „u ovom drugom smislu reći, imanentna samo književnom stvaranju, praktična poetika: to nije teorija književnosti ranovizantijskih naučnika, već su to radne postavke ranovizantijskih pisaca, rekonstruisane samo na osnovu književnih spomenika“.²

Imanentna poetika ovde se shvata kao ona poetika koja nije normativno zadata u jednoj eposi i koja nije plod teorijske refleksije o književnosti, već je to ona poetika koja se može ustanoviti proučavanjem samih književnih dela. Pa ipak, samo proučavanje književnih

1 Dimitrije Bogdanović: „Predgovor“, u D.S. Lihačov: *Poetika stare ruske književnosti*, Beograd, SKZ, 1972, str. VIII. Upoređi poglavlje „Poetika stare srpske književnosti“ u Dimitrije Bogdanović: *Istorija stare srpske književnosti*, Beograd, SKZ, 1980, str. 57-89.

2 S. S. Averincev: *Petika ranovizantijske književnosti*, Beograd, SKZ, 1982, prev. Dragoljub Nedeljković i Marija Momčilović, str. 17.

dela koje treba da otkrije takvu poetiku jeste takođe poetika. Očigledno je da su dve različite stvari imenovane istim terminom. Sa jedne strane poetika je skup imanentnih osobina koje određuju literarnost, poetičnost književnog dela, sa druge strane poetika je teorijska misao o književnosti koja takve odlike treba da ustanovi. Sasvim je lako razumljivo da je ovo razlikovanje neophodno metodološki razjasniti i ustanoviti.¹ Ukoliko se ne razlikuje poetika kao teorijska delatnost koja ustanovljava poetičke osobine književnog dela i imanentna poetika kao skup njegovih književnih odlika, metodološka perspektiva istraživanja književnosti i odlike predmeta tog istraživanja se mešaju, a samo proučavanje književnosti ponovo počinje da gubi jasno određene okvire.

U predgovoru za zbornik tekstova *Poetika humanizma i renesanse* Miroslav Pantić „teorijska razmatranja i više ili manje precizno formulisane izjave“ određuje kao „ono što bi se nazvalo eksplisicnom poetikom“, ali se pita nije li „to sve obično u punom neskladu, katkad čak i u protivrečnosti s onim, što u jednom vremenu predstavlja njegov istinski i večito živi pesnički izraz?“ Raskol eksplicitne poetike i pesničkog izraza navodi na misao kako se mora pronaći neki drugi temelj za utvrđivanje poetičkih odlika „umetničke literature jedne epohe“. Zato se Pantić dvoumi „nije li u poetska dela uvek ugrađena jedna njihova osobena, imanentna poetika, koja se samo ponekad podudara, ali se još češće nipošto ne slaže ne samo s onim što su o poeziji pisali filozofi, nego i s onim što su o njoj mislili, i mislili potpuno iskreno, sami pesnici“.² Ostavljajući po strani teo-

1 Doležal u *Poetikama zapada* razlikuje veliki broj vidova poetike, ali ne i imanentnu poetiku. On uočava da postoji „nekoliko komplementarnih vrsta poetike: teorijska – praktična, univerzalistička – partikularistička, egzemplifikatorska – analitička, normativna – deskriptivna, sinhronijska – komparativna – istorijska, retorska – lingvistička – semiotička“. (Nav. delo, str.14.) On svoju studiju završava obnovnom „primenjene poetike“ u praškoj školi, ne uviđajući mogućnost da se perspektiva preokrene od „primenjene“ ka imanentnoj poetici.

2 Miroslav Pantić: „Poetika humanizma i renesanse“, u *POETIKA HUMANIZMA I RENESANSE*, priredio Miroslav Pantić, Beograd, Prosveta, 1963, str. 8.

rijski neuhvatljivo pitanje iskrenosti pesnika,¹ raskol eksplicitne i imanentne poetike dramatično postavlja pitanje utvrđivanja poetičkih osobina u samim književnim delima. Nastojeći da istraži poetiku Marina Držića, Pantić ukazuje na to kako dubrovački komediograf „svoju misao o poeziji najčešće skriva i, skoro bi se reklo, zapretava ispod stotinu drugih stvari; izrečena uzgred i kao slučajno, ona do čitaoca dolazi radije u implicitnom no u eksplicitnom vidu, i mora se stoga prikupljati i slagati poput mozaika iz raznolikih i međusobno nezavisnih komadića, koji su razbacani na razne strane po njegovoj poeziji i u njegovim dramama, po njihovim prolozima i replikama njihovih junaka“.²

Dok je u uvodu za *Poetiku humanizma i renesanse* razlikovao eksplicitnu i imanentnu poetiku, Pantić u studiji o Držićevoj poetici razlikuje dva vida poetičkog ispoljavanja kao eksplicitni i implicitni. Onda kada se pišćeva poetika ne javlja ni u implicitnom obliku, nju je „mogućno sagledati tek kada se rasklope i sa svih strana osmotre Držićev stvaralački postupak i njegova pesnička praksa“.³ Ovaj korak Pantić vidi kao naredni u odnosu na istraživanje implicitne poetike, a on upravo vodi do imanentne poetike. Interesantno je da pri tome Pantić govori o „rasklapanju“ postupka, što asocira na teorijske tradicije formalista i strukturalista, kojima tradicionalno filološko istraživanje nije blisko.

Pitanje imanentne poetike postavlja se, dakle, čak i tamo gde ga na prvi pogled ne bismo očekivali, kod proučavalaca starije literature, epoha srednjeg veka i renesanse, nesklonih savremenim teorijskim istraživanjima i metodološkim raspravama koje su obeležile proučavanje književnosti u dvadesetom veku. Da je nastupila

1 Isto važi i za tvrdnju kako pisac sam poetički progovara u svome delu, ili neki lik govori u njegovo ime. To su samo neke od teškoća sa kojima se suočava tradicionalno istraživanje poetike. Vidi „Poetika Marina Držića“ u Miroslav Pantić: *Iz književne prošlosti. Studije i ogledi*, Beograd, SKZ, 1978, str. 19-21.

2 Miroslav Pantić: *Iz književne prošlosti*, nav. delo, str. 20.

3 Isto.

nezaustavljiva promena koja pitanjima poetike daje posebnu dinamiku, pokazuje i jedna važna promena koju je u svoju studiju *Poetika Dositeja Obradovića* uneo Jovan Deretić. Objavljujući drugo izdanje ove studije pod nazivom *Poetika prosvetivanja*,¹ drugo poglavlje Deretićeve studije, koje je u prvom izdanju imalo naziv „Struktura“, pojavilo se pod naslovom „Od eksplicitne ka implicitnoj poetici“. Istražujući Dositejevo mišljenje o književnosti, Deretić je Dositejevu poetičku misao izraženu u tekstovima različite vrste označio prelazom od eksplicitnog do implicitnog vida poetike. Problem koji je uočen u prvom izdanju, u drugom izdanju je dobio adekvatniji teorijski okvir: razlikovanje i povezivanje eksplicitnog i implicitnog vida poetike jednog autora. Razlikovanje eksplicitne i implicitne poetike ima onu važnost koju je nekada imalo razlikovanje normativne i deskriptivne poetike, odnosno teorijske i primenjene poetike.

Problem razlikovanja poetičke misli kao teorijske discipline i poetičkih odlika kao imanentnih svojstava književnog dela, sa jedne strane, a razlikovanje eksplicitnog i implicitnog vida poetike sa druge, stavlja proučavanje književnosti, kao što smo rekli, pred obavezu da teorijski i metodološki razreši očigledne nejasnoće sa kojima se proučavanje književnosti suočilo.

Novija tumačenja, imajući pred sobom metodološko iskustvo strogih naučnih disciplina, upravo ističu neophodnost da se „razdvoji ravan proučavanja od ravni samog predmeta proučavanja“.² Odnos kritike prema književnosti, smatrao je Fraj u *Anatomiji kritke*, isti je kao odnos istorije prema događaju, a filozofije prema mudrosti. Student fizike će reći da proučava prirodu, ali da studira fiziku kao sistem znanja o njoj. Reći da neko studira književnost u tom slučaju je zapravo izvor zabune i trebalo bi reći da se doduše pro-

1 Jovan Deretić: *Poetika Dositeja Obradovića*, Beograd, Vuk Karadžić, 1974; *Poetika prosvetivanja. Književnost i nauka u delu Dositeja Obradovića*, Beograd, Književne novine, 1989.

2 Novica Petković: „Proučavanje imanentne poetike: predmet i svrha“, u *POETIKA SRPSKE KNJIŽEVNOSTI*, urednik Novica Petković, Beograd, Institut za književnost i umetnost, 1988, str. 8.

učava književnost, ali da se studira sistem znanja o njoj, zapravo kritika, odnosno nauka o književnosti, zavisno od toga kako će se taj sistem znanja nazvati.¹ Ovakvo razlikovanje može se primeniti i na pitanja poetike, pa tada poetika više nije skup svojstava književnog dela već sistem znanja o tim svojstvima. Poetika kao vrsta tumačenja književnosti i poetika kao svojstvo književnog dela razlikuju se po tome što je u prvom slučaju reč o teorijskoj refleksiji, u drugom o imanentnom svojstvu. Da se uvede razlika između poetičke misli o književnosti, kakva se izražava u kritici, teoriji, istoriji, eseju, zapisu, pismu, intervjuu, i poetičke misli u književnosti, koja postoji u svim književnim rodovima, poeziji, prozi i drami, valja teorijskom poetikom nazvati poetičko mišljenje o književnosti izraženo izvan književnog dela. Razume se, takvo poetičko mišljenje mora da zadrži određena svojstva teorijske refleksije, jer teorijska poetika ne obuhvata laičke sudove ili kolokvijalne izjave o poetici. Imanentnom poetikom se, sa druge strane, mogu nazvati poetička svojstva samih književnih dela.²

Odnos teorijske i imanentne poetike problematizuje jedna posebna vrsta tekstova, programi i manifesti u kojima autori izlažu svoju poetiku. Ukoliko se ova klasa tekstova u nekom razdoblju, kao što je to avangarda, prihvata kao umetnička, onda se može reći da oni tada istovremeno imaju teorijski oblik i imanentna umetnička svojstva.³ Za ovakve slučajeve, međutim, najbolje bi bilo prihvatiti

1 Northrop Frye: *Anatomija kritike*, nav. delo, str. 22-23.

2 Novica Petković u navedenoj studiji razmatra mogućnost da se umesto imanentna poetika koristi izraz implicitna poetika, da bi na kraju teksta zaključio: „Na oba kraja književnog teksta autora i čitaoca možemo zamisliti kao granice koje zatvaraju njegov topološki shvaćen prostor, i tek se u tome prostoru sa dovoljno sigurnosti mogu odrediti ne samo formativna sredstva i formativni postupci, nego i funkcije koje obavljaju. A to, skupa uzeto, i jeste imanentna poetika u nešto širem, ali i dalje u pravom značenju.“ (Nav. delo, 15.)

3 Vidi ogled Aleksandra Flakera „Avangardni manifest kao književna vrsta“ u studiji *Nomadi ljepote*. „Osporavanje zatečene kulturne strukture“, piše Flaker, „sastavni je dio implicitne i eksplicirane poetike avangarde, pa se granica među dvama tipovima poetike zapravo briše.“ (Aleksandar Flaker: *Nomadi ljepote. Intermedijalne studije*, Zagreb, GZH, 1988, str. 215; uporedi „Teze o proučavanju

termin programska poetika, pri čemu se, naravno, ne izbegavaju složena pitanja eventualne (ne)ostvarenosti programske poetike u književnim delima koja ona najavljuje.¹ Implicitne poetičke objave u književnim tekstovima koji nemaju oblik manifesta ili programa, ali su rodonačelnici nekog pokreta ili pravca,² takođe zahtevaju precizno razlikovanje programskog, normativnog i autorefleksivnog. Posebne teškoće, međutim, nastaju u slučaju postmodernističkog „izmeštanja“ društveno sankcionisanih granica diskursa, kada se zbog ukrštanja funkcija javljaju „novi mutanti“ – teorija kao umetnost,³ lepe teorije,⁴ lepe nauke⁵... „Karakteristično je za jedan tip umjetničkih teorija“, kaže Peter Sloterdijk, „da one nikada ne govore o fenomenu a da pritom već u izlaganju ne postane djelotvornim nešto od onog čime se bave.“⁶ No ove vrste „kentaurske književnosti“, kako bi ih nazvao Sloterdijk, kao i druga pitanja postmodernističke poetike rešavaju se tek iz perspektive društvenog

avangarde“ u Aleksandar Flaker: *Poetika osporavanja. Avangarda i književna ljevica*, Zagreb, Školska knjiga, 1982, str. 20.)

- 1 Bretonovi manifesti nadrealizma imaju više umetničkih svojstava od Zolinih objava naturalizma. Sa druge strane, Zolin poetički program određuje važne odlike njegovih romana neosporne umetničke vrednosti i književnoistorijskog značaja, dok iz Bretonovih manifesta nije proizašla jednako vredna Bretonova umetnička produkcija.
- 2 Primer su pesma „Sumatra“ i sumatraizam *Dnevnika o Čamojeviću* Miloša Crnjanskog, za razliku od „Tumačenja Sumatre“. Književni tekst se može poslužiti formom manifesta iako nema programski karakter, kao što je to urađeno u *Manifestima* Vladimira Pištala u kojima je odjek modernističke i avangardne programske poetike sačuvan u pripovedanju koje nije poetička objava.
- 3 Jean-Francois Lyotard: „Theory as Art: A pragmatic Point of View“, u *IMAGE AND CODE*, ed. by Wendy Steiner, Ann Arbor, Michigan Studies in the Humanities, 1981, translated by Robert A. Vollrath, p.71.
- 4 Elizabeth W. Bruss: *Beautiful Theories. The Spectacle of Discourse in Contemporary Criticism*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1982.
- 5 Arthur C. Danto: „Beautiful Science and the Future of Criticism“, u *THE FUTURE OF THE LITERARY THEORY*, ed. by Ralph Cohen, New York, Routledge, 1989, p.370.
- 6 Peter Sloterdijk: „Mislilac na pozornici“, *Treći program Radio Sarajeva*, 1988/34 (separat), preveo Ranko Sladojević, str.13.

statusa književnosti i umetničkih vrednosti.¹ Poetičke dileme vezane za transfer umetničkih postupaka u druge diskurse valja zato ostaviti za neku drugu raspravu.

Budući da je teorijska poetika već izdvojena, logično je zapitati se nije li od koristi da se za sva poetička svojstva književnih tekstova zadrži najopštiji naziv, poetika.² Razloga za to ima više, a u teorijskom pogledu je pretežan taj da u odnosu na umetničko delo teorijska i programska poetika imaju sekundaran značaj. One su neka vrsta pomoćnog sredstva koje je važno jedino ukoliko samo delo već ima ona svojstva o kojima se u teorijskoj i programskoj poetici govori. Sve što je poetički relevantno kada je reč o književnom delu obuhvaćeno je pojmom njegovih poetičkih odlika. U tom slučaju bi imanentna poetika bila određena ispoljavanjem poetičke *samosvesti* u književnom delu. Pored toga što se imanentnom poetikom, dakle, mogu obuhvatiti sva poetička svojstva književnih tekstova, ona ima i jedno uže, sva je prilika i preciznije značenje. Imanentna poetika je tada onaj poetički lik koji književno delo projektuje samo na sebe, ono što se vidi u poetičkim tragovima u tekstu – poetičkim iskazima i poetičkim figurama.³ Možda je zato bolje koristiti termin imanentna poetika tako da obeleži poetičku misao u književnom delu, a ne skup svih poetičkih osobina književnog dela.⁴

1 Ovde vredi pomenuti i Markuzeovu pozno-modernističku utopiju društva koje postaje umetničko delo oslobađajući individualni život društvene uslovljenosti. („Društvo kao umjetničko djelo“, u Herbert Marcuse: *Estetska dimenzija. Eseji o umjetnosti i kulturi*, Zagreb, Školska knjiga, 1981, str. 130.) Zamisao neke nove „društvene poetike“, međutim, sasvim izlazi iz okvira ove studije.

2 Ovo je, ujedno, u duhu aristotelovske tradicije tumačenja književnosti.

3 Imanentnu poetiku dosledno kao autopoeitiku književnog dela proučava Zoran Milutinović u studiji *Metateatralnost*. Vidi Zoran Milutinović: *Metateatralnost. Imanentna poetika u drami XX veka*, Beograd, SIC, 1994.

4 Ovakvo razumevanje imanentne poetike baca novo svetlo i na pitanje tzv. književne intencije. Jedan od ključnih momenata nove kritike i ideje unutrašnjeg proučavanja književnosti bilo je odbacivanje „intencionalističke greške“, kako su Vimsat i Berdoli nazvali tumačenje koje u delu traži ono što je pisac nameravao da ostvari. Problem autorove intencije i njegove ovlašćenosti da sam tumači svoje

„Metatekstualne poruke“ u kojima se ogleda imanentna poetika Viktor Žmegač naziva „imanentnim poetologemima“. Oni „tvoje diskurse različitih tipova“,¹ što znači da se na različite načine mogu analizirati i sistematizovati. Po Žmegačevom mišljenju postoje tri osnovna pravca za njihovo sistematizovanje. Prvi nivo sistematizacije zavisi od načina na koji imanentni poetologemi obeležavaju delo, u njega ulaze i međusobno se kombinuju. Ovaj nivo Žmegačeve sistematizacije određuje, da ih tako nazovemo, jedinice imanentne poetike i njihove odnose. U drugom pravcu sistematizacije koju Žmegač predlaže određuje se shvatanje poetike koju tekst izražava. Moglo bi se reći da se tu utvrđuje smisao imanentne poetike književnog dela. Treći, najopštiji pravac Žmegačeve sistematizacije imanentnih poetologema je vezan za njihovu funkciju u određenom kulturnom kontekstu. Na ovom nivou se određuje značaj imanente poetike.

U slučaju da se imanentna poetika odnosi na poetičku samosvest književnog teksta, a ne na sve njegove poetičke osobine, nameće se razlikovanje između poetičke misli koja je izražena eksplicitno i poetičke misli koja je ostala skrivena, dakle koja je u delu impli-

delo i propisuje kako će se ono shvatiti ostali su predmet čestih sporenja uprkos tome što je programski stav Vimsata i Berdslija bio široko metodološki prihvaćen, od Veleka i Vorena do Fraja, od semiotike do teorije recepcije, od hermeneutike do dekonstrukcije. Tradicija istraživanja autorovih poetičkih stavova i sofisticirani problemi intencionalne utemeljenosti smisla iskaza, koji su bili izazov i za hermeneutiku i za analitičku filozofiju jezika, često su toliko jaki da se i pola veka od rezolutnog odbacivanja intencionalizma u književnoj kritici mešaju poetički pogledi nekog književnog lika i autora dela u kome su oni izraženi. Osnovna odlika imanentne poetike je da intencionalnu poetiku, zapravo autorove poetičke stavove tradicionalno nazvane „pogledi na književnost“, ostavlja po strani. Autorovi eksplicitni i implicitni poetički stavovi, u najboljem slučaju, mogu da skrenu pažnju na eksplicitne i implicitne stavove u književnom delu, čiji smisao ne zavisi od onoga što je autor tvrdio izvan književnog dela. Uporedi zbornik *ON LITERARY INTENTON*, edited by David Newton de Molina, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1976.

¹ Viktor Žmegač: „Problematika imanentne poetike“, u *POETIKA SRPSKE KNJIŽEVNOSTI*, nav. delo, str. 23.

citno prisutna.¹ Dodatno se sve komplikuje jer se u jednom delu može poetički govoriti o nekom drugom književnom ostvarenju, a da se to implicitno odnosi na samo delo u kome se iskazi zatiču. Uz to, u delu se mogu javiti simboličke figure koje imaju poetički smisao, ali nisu neposredno pretočene u poetičke iskaze.² Imanentni poetologemi se u tom pogledu mogu podeliti u dve klase – poetičkih iskaza i poetičkih figura. Poetička funkcija takvih figura je po pravilu implicitna.

Prednost razlikovanja eksplicitnih i implicitnih oblika imanentne poetike vidi se u jednoj do sada nepotpunoj paradigmi u izučavanju književnosti. Početkom šezdesetih godina³ ubrzano se razvija naratologija, što će dovesti do bitnih promena u razumevanju pripovednog teksta i umnožavanja kategorija kojima se on poetički određuje. Vejn But je na samom početku uspona naratologije predložio da se za figuru autora (odnosno autorsku funkciju) u književnom delu – koja će time konačno biti razdvojena od ličnosti pisca – uvede novi izraz: podrazumevani, odnosno implicitni autor.⁴ Ukrštajući anglo-američku tradiciju sa fenomenologijom, Wolfgang Izer je imajući na umu ovo razlikovanje predložio da se u književnom tekstu izdvoji i figura čitaoca. Za nju je on zadržao isti indikator – implicitni

1 Ovo razlikovanje važi i za poetičke stavove pisaca iznete u pismima, intervjuima, ogledima, i sl., koji mogu biti eksplicitni i implicitni.

2 Uporedi Gotthart Wunberg: „Rondell und Poetensteig. Topographie und implizite Poetik in Fontanes 'Stechlin'“, u *LITERATURWISSENSCHAFT UND GEISTESGESCHICHTE. Festschrift für Richard Brinkmann*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1981, S. 458.

3 Upravo se u ovo doba javlja zahtev za napuštanjem interpretacije pojedinih dela, odnosno kritike, u korist istraživanja uslova njihove literarnosti, odnosno poetike. Uporedi Žerar Ženet: „Kritika i poetika“ u *STRUKTURALNI PRILAZ KNJIŽEVNOSTI*, priredio Milan Bunjevac, Beograd, Nolit, 1978, str. 59. i „Strukturalizam i književna kritika“, u Žerar Ženet: *Figure*, Beograd, „Vuk Karadžić“, 1985, prev. Mirjana Miočinović, str.15. O tome govori i Džonatan Kaler u već navedenom tekstu „Izvan interpretacije“.

4 Uporedi Vejn But: *Retorika proze*, Beograd, Nolit, 1976, preveo Branko Vučićević.

čitalac.¹ Očito je da u ovakvom razvoju paradigme nedostaje ekvivalentno određenje onoga što ostaje između impliciranog (podrazumevanog) autora i implicitnog čitaoca, a to će biti upravo implicitna (podrazumevana) poetika književnog dela.² Pri tome ona ne bi obuhvatala sve osobine jednog književnog teksta, već bi se javljala kao njegov poetički lik. Taj poetički lik može biti podržan ili preoblikovan eksplicitnim poetičkim iskazima, ali za njega to nije od presudne važnosti. Kada se sve to ima na umu, može se izvesti zaključak da je imanentna poetika u središtu u kome se ukrštaju implicitna i eksplicitna poetička obeležja književnog dela. Imanentna

1 Wolfgang Iser: *Der Implizite Leser. Kommunikationsformen des Romans von Bunyan bis Beckett*, München, Wilhelm Fink Verlag, 1972. Uporedi Wolfgang Iser: *Der Akt des Lesens. Theorie ästhetischer Wirkung*, München, Wilhelm Fink Verlag, 1976, S. 50.

2 Prednosti ovog modela nije teško uočiti. Primera radi, kritikujući paradigmu implicitni autor – implicitni čitalac, Žerar Ženet pokušava da složenu fenomenologiju posredovanja od stvarnog autora do stvarnog čitaoca ograniči na ono što je predmet naratološke analize, odnosno narativni tekst. Pri tome on preuzima jedno pogrešno tumačenje po kome je implicitni autor ideološka projekcija čija je svrha da se pronade neko kome može da se pripiše odgovornost za ideološka svojstva teksta. Pojam implicitnog autora, međutim, mnogo je lakše razumeti ukoliko se vidi da veoma različita dela imaju istog autora, ali ne i istog implicitnog autora. Uprkos tome, Ženet ne bi mogao ni sa naratološke tačke gledišta da odbaci pojam implicitne poetike. Problem bi, međutim, predstavljalo pitanje načina pojavljivanja poetike u narativnom tekstu, ali se ono može podvesti i pod pitanje statusa refleksije u narativnom tekstu. Ženet sve olako svodi na „naraciju reči“ i „naraciju događaja“. To je, naravno, posledica prenaplašavanja načina, umesto posledica naracije, zbog kojih je iz Ženetove naratologije izuzeto ne samo pitanje refleksije, već i pitanje smisla, a ne načina karakterizacije likova. Uporedi poglavlja „Implicitni autor, implicitni čitalac?“ i „Naracija misli?“ u Gérard Genette: *Narrative Discourse Revisited*, Ithaca, Cornell University Press, 1988, translated by Jane E. Lewin, pp. 135-154, 58-63. [*Nouveau discours du récit*, 1983]. Uporedi Gérard Genette: *Narrative Discourse*, Oxford, Basil Blackwell, 1980, translated by Jeane Lewin. [*Discourse du récit*, 1972] Konceptiju ideološke odgovornosti implicitnog autora Vejn But zastupa i docnije, osvrćući se na Ženetove polemičke odgovore. Vidi ogled „Ko je u etičkoj kritici odgovoran, i za šta?“ u Wayne C. Booth: *The Company We Keep. An Ethics of Fiction*, Berkeley, University of California Press, 1988, p. 125.

poetika je, prema tome, „endogeno“ poetičko središte književnog dela.¹

Usredsređenost na imanentnu poetiku u oblikovanju dela otkriva iskustvo književne stvarnosti. Takva dela, kaže Wolfgang Tajle, čine jedan specifičan oblik, „poetološku literaturu“.²

„Kada pesništvo ne funkcioniše samo kao dopadljivo, uzdižuće, dirljivo, nego poetički, to jest uključujući razumevanje i promenu kao mogućnost, ili, drugačije rečeno, kao jedan naročit saznajni učinak, onda ono nužnim načinom poima datu stvarnost kao ono sa čim je sučeljena i sa čim se mora razgraničiti, od koje se, štaviše, mora odvojiti, i potom se usredsrediti na samo sebe. Otuda se objašnjavaju oba osnovna stava pesništva, njegovo svojstvo da pruža otpor i njegova okrenutost samome sebi. Imanentna poetika je organ pomoću kojeg postaje saznatljiv proces eksperimentisanja sa dualnošću duha i predmeta, proces opipavanja granice neraspoloživog (Blumenberg).“³

Tajleovo uverljivo čitanje romana od Skarona, Sterna i Didroa do Kortasara i Markesa, pokazuje umetničke vrednosti oblikovanja imanentne poetike. Izlaganje poetike u tom smislu je mnogo više od ostavljanja poetičkih uputstava u delu, reč je o autentičnom stvaralačkom procesu u kome se književnost oblikuje sama prema sebi.

1 Za Hansa Blumenberga imanentna poetika bi nužno bila upućena na to da istraži funkciju jezika nekog dela, i to ne sa stanovišta „egzogene poetike“, autorovog svedočenja i ispovedanja, već kako jezik govori sam o sebi: „Imanentna poetika će nužno biti upućena na to da ispita jezik dela s obzirom na njegovu funkciju. Eksplikacija imanentne poetike, dakle, zavisiće od toga postavlja li 'prava' pitanja u pogledu jezika tog dela.“ (Hans Blumenberg: „Sprachsituation und immanente Poetik“, u *IMMANENTE ÄSTHETIK. ÄSTHETISCHE REFLEXION: Lyrik als Paradigma der Moderne*, Kolloquium Köln, 1964, Hrsg. von Wolfgang Iser, München, Wilhelm Fink Verlag, 1966, S. 146.)

2 Wolfgang Theile: *Immanente Poetik des Romans*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1980, S.4. Osnovu ovakve literature čine poetičko pripovedanje i pripovedanje poetike čiju ulogu u savremenoj srpskoj književnosti sam ispitivao u knjizi *Od modernizma do postmoderne*. (Vidi Aleksandar Jerkov: *Od modernizma do postmoderne. Pripovedač i poetika, priča i smrt*, Priština, Jedinstvo, 1991.)

3 Nav. delo, str. 9.

Nije neophodno da jedno delo bude u celosti posvećeno ovom unutrašnjem dijalogu sa samim sobom – imanentna poetika može ostaviti manje uočljive tragove u tekstu.

Mogućnosti unošenja preciznih dodatnih razgraničenja između specifičnih vidova imanentne poetike ne menja njen umetnički smisao. Ukoliko se eksplicitni i implicitni poetički stavovi u književnom delu shvate samo na epistemološkom planu, ta poetička saznanja koliko god mogla da budu dragocena, ostaju umetnički neutralna. No ukoliko je imanentno-poetički „sloj“ književnog dela oblikotvoran, tu se ne izražava naknadna svest o poetici dela već se delo samo poetički oblikuje, tada nije reč samo o saznoj nego pre svega o vrednosnoj perspektivi. Umetničke vrednosti se, u tom slučaju, ostvaruju poetičkim oblikovanjem književnog teksta. Onaj ko tumači književno delo uvek nešto mora da zanemari kako bi uopšte mogao da uobliči svoje tumačenje. Jedino što nikada ne sme da zanemari su književne vrednosti. U onim delima u kojima su one posredovane i rasvetljene u imanentnoj poetici, imanentna poetika je upravo to što se ne sme zanemariti.

Summary

In the study „Immanent Poetic,“ the concept of immanent poetic is defined and compared with some other interests in poetic and contemporary criticism. Since the issue has been taken from the historical and theoretical points of view, the study reveals where and why the idea of immanent poetic appeared and, what turns out to be even more intriguing, where the concept was absent in twentieth century theoretical debates. The study shows the importance of immanent poetic for understanding a literary work of art and its interpretation. The broad overview of major trends and developments in contemporary criticism is focused on currents that have led to poststructuralism and narratology and are related to immanent poetic. W. Booth discussed instances of „implied author,“ while W. Iser did the same with „implicit reader“ – this study argues for an instance of implied, or implicit, or, to put it even more accurately, immanent poetic. The new poetological approach to literary work appears to be some kind of a „shortcut“ to better understanding of narration and literary imagination. That is particularly the case in the interpretation of „poetological literature“ – narration dominated by explicit and implicit poetical utterances and statements just as well as by figures of immanent poetic.